

וְכָל-הַנְּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לְבֶן אֶתְנָה בְּחַכְמָה

פרשת ויקהל | שבת שקלים | אדר א' תשפ"ב

לציון חלקן של הנשים חכמות-הלב
מבניין המשכן ועד בניין עולם התורה בדורנו

מטקסות ערבות-נשים מחברות מסורת מורות צדק

בתמיכת קרן ג'וליוס סטולמן The Julius Stulman Foundation

הקדמה

ציון מיוחד זה לשבת פרשת ויקהל, על חלקן של נשים במעשה המשכן, נוצר בבית מדרש ערבות, במהלך לימוד בתכנית "מורות צדק" בהובלתו של הרב חיים עובדיה, וכהמשך לעבודת חידוש שפת הטקס בקהילה במסגרת "מטקסות" של ערבות.

חלקן של נשים בהקמת המשכן היא כחלקם של חכמי הלב. הן טוו וארגו את היריעות, שהקיפו ויצרו מיכל לקודש מצדדיו, וארגו את הפרוכת שגם חצצה וגם חיברה בין קדש לקודש הקודשים. למעשה הופקדה אריגת הפרוכת בידי נערות, אשר את צידה הפנימי זכה לראות פעם אחת בשנה הכהן הגדול ביום הכיפורים.

והנה, משחרבו משכן ומקדש, נשלחה האישה החוצה מעולם התורה, באותו הדבר ממש שבו היה כוחה בקודש – הפלך. אמרו: אין חֲכָמָה לְאִשָּׁה אֶלָּא בְּפִלְכָהּ, דְּכָתִיב: וְכָל אִשָּׁה חֲכָמַת לֵב בְּיָדֶיהָ טוֹו (במדבר רבה ט, מז). ועוד אמרו למי שחשקה נפשה בתורה: "שלחי ידיך לכישור וכפיך יתמכו פלך, ואל תעיזי פנייך ליכנס בגן החכמה, ללקוט שושנים ששונים חכמים" (כפי שמתאר הרב שמואל ארקוולטי, במעיין גנים).

למרות הרחקה זו, המשיכו נשים תמיד לתפוש את מקומן בעולם התורה, אך תרומתן ופועלן נותרו לרוב נסתרים. אנו מזמינות במעמד מיוחד זה בשבת ויקהל לעצור לרגע ולהוקיר את החוט המקשר של חכמה נשית - מאז שטוו וארגו את המשכן ועד חלקן היום בבניין התורה.

"אנו מבקשות לצרף את ההיסטוריה של נשים כחלק מהזיכרון החי של העם היהודי וליצור היסטוריה הפועלת כתורה"
יהודית פלאסקו, לעמוד מחדש בסיני

אנו פועלות למען הרחבת יריעות המסורת היהודית כך שתכיל את החוויות, התרומה והמעשים הנשכחים של נשים, את תורת האימהות משרה אימנו ועד ימינו. תפקידנו

הוא שיקום העבר ושרשרת המסירה, שיאפשר לנו הווה שבו אנו מקבלות את חלקנו במסורת – על כל היבטיה ובכל המרחבים.

יצרנו ציון מיוחד זה כהצעה לטקס שנתי לשבת ויקהל. הוא מתאים לכל קהילות ישראל – גברים ונשים: לקהילות ובתי כנסת משתפים, או שווינויים, וכאלה שנשים ייקחו בו חלק מעזרת הנשים בלבד. בכלום יש מקום לציין את חלקן של נשים, כפי רצון הקהילה.

בחוברת זו תמצאו הצעה למהלך טקס, וכן מקורות ופרשנויות על תרומתן של נשים למשכן ממש – במעשי ידיהן, וכפועל יוצא מכוח היותן נותנות חיים ושותפות למעשה הבריאה, כמחברות בין ניגודים, מחברות שכל לרגש ומחשבה למעשה, כמתקנות הדרוש תיקון, כמרחיבות התורה.

חפציבה כהן-מונטגיו ואנג'י כהן – בית מדרש ערבות

תודות:

לרב חיים עובדיה המורה שלנו ב"מורות צדק", שתלמודו, חכמתו ונדבת ליבו משוקעים בטקס זה; לצוות המוביל של ערבות על תמיכה בכל רגע ושעה; לכל חברות ערבות בכל המעגלים שחייזקו ושיתפו מחכמתן ואהבתן; ובמיוחד לקבוצת 'דרך אם' של ערבות, חברות ואחיות לדרך שרוחן שורה כאן; לקהילת דגל יהודה שהוא בית ומקום גידול; לדרורי יהושע חבר ומורה; לסטיב סטולמן על תרומתו הנדיבה לערבות; ותודה לבורא עולם "שבטך ומשענתך המה ינחמוני".

מהלך הטקס

הקדמה ודבר תורה

מומלץ לקיים את הטקס לפני קריאת התורה של שבת ויקהל [או ויקהל-פקודי], שבה אנו קוראים על חלקן של הנשים חכמות הלב בבניין המשכן. להסביר את חשיבות המעמד של עצירה לרגע והתבוננות בחלקן של הנשים.

ציון מקבלות ומקבלי הברכה

אם יש נשים או אנשים שזו להן פעם ראשונה לקרוא בתורה, לעלות לתורה, להתעטף בטלית, לעמוד כשליחי או שליחות ציבור, לומר דבר תורה, בנות ובני מצווה ועוד ועוד – אפשר לציין את חלקם המיוחד בשבת זו.

הקדשה

הקדשת תרומה כנדבת הלב לבית הכנסת, כדוגמת פרוכת או מטפחת לספר תורה, או תרומה לצדקה. במעמד קריאת התורה אפשר לנדב גם את הקהל לתרומה לצדקה.

קריאת התורה

מומלץ בין העליות לתבל בפיוטים המתאימים למעמד, ולזרוק סוכריות על מקבלות ומקבלי הכבוד.

מי שבירך

אפשר לחבר "מי שבירך מיוחד" בהתאם לאירוע (או כמופיע בחוברת).

פיוטים

מומלץ לסיים בשירת פיוטים שלהם זיקה לעשיית המשכן והמקדש, לעבודת הקודש ולתורה. אפשר לשזור את הפיוטים גם בין העליות.

[אתר התפילה והפיוט](#)

שמחת ישראל בבניין המשכן

בניין המשכן מתואר כמעשה של שותפות ושמחה של כל נְדִיב לֵב. פרשת ויקהל במיוחד מדגישה כי הנדבה למשכן מתחילה מתנועת הלב והרוח, והיא תנועה חופשית של האנשים על-הנשים.

כ. וַיָּצְאוּ כָל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה כֹּא. וַיָּבֵאוּ כָל-אִישׁ אֲשֶׁר-נִשְׂאוֹ לִבּוֹ וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת-תְּרוּמַת יְהוָה לְמִלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד וְלִכְל-עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵיהֶקֶדֶשׁ כִּב. וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל-הַנְּשִׁים כָּל נְדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וְנָזָם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל-כְּלִי זָהָב. (שמות לה, כ-כב)

שְׁמָחוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּמִלְאכַת הַמִּשְׁכָּן וְהֵבִיאוּ בְשִׂמְחָה כָּל נְדָבָה וּבְרִיזוֹת, רָאָה מָה כְּתִיב (שמות לה, כב) וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנְּשִׁים, שֶׁהֵיוּ דוֹחֲקוֹת זָה עַל זָה וּבָאִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּעָרְבוּבָא. (במדבר רבה יב, טו)

זכותן של נשים על שהקדימו בבניין המשכן ועל שלא חטאו בחטא העגל

מקום מיוחד יש לנשים בבניין המשכן. על פי המדרש לא השתתפו בחטא העגל והיו ראשונות לנדבה למשכן. שכרן הוא שהופקדה בידן שמירת מחזוריות הזמנים – בעולם הזה משמרות ראשי חודשים, ובעולם הבא מתחדשות כראשי חודשים. מסורת זו נשמרה בחגי נשים כעיד אל בנאת בראש חודש טבת.

וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל-הַנְּשִׁים – כי לשון על הנשים יורה כי הנשים באו שם בתחילה, וכאשר באו האנשים כבר מצאו שם הנשים שהביאו שם נדבתם תחילה. וזאת מעלה גדולה בנשים כי במעשה העגל לא רצו לתת תכשיטיהן שכן כתיב (שמות לב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֶהְרֹן פָּרְקוּ נְזָמֵי הַזָּהָב

אָשֶׁר בְּאֶזְנֵי נְשִׂיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם. וּכְתִיב (שם) וַיִּתְּפְּרְקוּ כָּל-הָעַם אֶת-
נְזָמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאֶזְנֵיהֶם. וְלֹא אָמַר באזני נשיהם, כי לא רצו הנשים בכך...

אבל עתה בעניין המצווה בנדבת המשכן, רצו לתת תכשיטי הזהב שלהן
בחפץ גדול, עם היות ענין טבעי בנשים להשתעשע ולשמוח בתכשיטיהן,
והם הם עיקר שמחתן וחמדתן, והביאו חח ונזם וטבעת עגיל וכומז כל
כלי זהב וקדמו במצווה הזאת לאנשים...

ובפרקי ר' אליעזר נתן הקדוש ברוך הוא לנשים שכרן בעולם הזה ובעולם
הבא, לפי שהיה זה בראש חודש. בעולם הזה שמשמרות ראשי חדשים
יותר מן האנשים, ובעולם הבא שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים,
שנאמר (תהלים קג, ה) הַמְשֹׁבֵיעַ בְּטוֹב עֲדִיךָ תִתְחַדֵּשׁ כְּנֶשֶׁר נְעוּרָיְכִי. (רבינו
בחי בן אשר, מדרש על התורה)

הנשים טוות את היריעות למשכן

עשר יריעות מעוטרות נעשו למשכן, עבודה שנדרשה חכמת לב לעשייתה (שמות לו,
ח), והנשים עמלו על יריעות המשכן שהקיפו את הקודש מצדדיו, וכפי שנראה גם
את הפרוכת.

וְכָל-אִשָּׁה חֲכָמָת-לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מִטּוֹה אֶת-הַתְּכֵלֶת
וְאֶת-הָאָרְגָּמָן אֶת-תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת-הַנֶּשֶׁשׁ. וְכָל-הַנָּשִׁים
אֲשֶׁר נָשָׂא לְבָן אֶתְנָה בְּחֲכָמָה טָווּ אֶת-הָעֵזִים.

(ויקהל, שמות לה, כה-כו)

וכל אישה חכמת לב בידיה טוּו

הכתוב בא ליישב תמיהה גדולה על זה שהנשים טוּו בידיהן והביאו תרומה, והרי הדין הוא שמעשה ידיה של אישה לבעלה, אם כן כיצד היו יכולות לטוות ולנדב למשכן? וכדי להשיב על כך אומר הכתוב: וְכָל-אִשָּׁה חֲכָמָת-לֵב בְּיָדֶיהָ טוּו, אם הייתה אישה חכמה וידעה הדין הזה, שחכמים, תיקנו ... שמעשה ידיה של אישה לבעלה, שזה תמורה למזונות שהוא נותן לה. אבל אם אישה רוצה לומר איני ניזונית ואיני עושה, הרשות בידיה. אם כן גם כאן, אם הייתה חכמת לב הייתה אומרת לבעלה: איני ניזונית ואיני עושה, ובכך הייתה יכולה לנדב מה שטוותה למשכן.

ועוד בא הכתוב בְּיָדֶיהָ טוּו להודיע שאם האישה התחילה לטוות בידיה, סייע הקדוש ברוך הוא בידיה והיה נטווה מעצמו, ולכן נאמר "טוּו" בלשון רבים, להודיע שסייעו בידיה מן השמים. (ילקוט מעם לועז, בתרגום הרב שמואל קרויזר)

חכמת הלב

מהו ההבדל בין חכמת הלב לבין חכמת הראש? בדרך כלל מייחסים את הלב לרגש (ולאישה) ואת הראש לשכל (ולגבר). זהו פיצול המבדיל בין עולם הרגש לעולם השכל. נוכל להתגבר על הפיצול הזה באמצעות הביטוי חכמת הלב. מקור השכל הוא הערנות לעולם שמעבר לעצמנו, היכולת להבין את העולם ולקחת בו חלק. אולם הבנה זו אינה רק פעולה אינטלקטואלית, זוהי פעולה מוסרית. הרגש הוא תגובה לזולת ואחריות כלפיו. הרגש והשכל גם יחד יוצרים את המוסר. הפיצול בין הלב והראש פוגע במרכזיות המוסר בחיינו. הלב משמש כמטפורה למקום המפגש

בין השכל לרגש - למוסריות. הקב"ה ביקש לבנות לו משכן כדי לשכון בתוכנו – ונעשו לי משכן ושכנתי בתוכם", כדי לבטל את המרחק בינו לבינינו, ומכאן ללמד אותנו להיות פנים מול פנים עם הזולת. בניין המשכן, שדרש נדבת לב וחכמת לב, מחבר בין המבנה המוגמר לבין הלב הפתוח, השומר על החיבור הפשוט והטבעי ביותר בין אדם לאדם.

טוות עליונות ותחתונות

תנו רבנן: יריעות התחתונות של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת שני ושל שש, ועליונות - של מעשה עזים. וגדולה חכמה שנאמרה בעליונות יותר ממה שנאמרה בתחתונות. דאילו בתחתונות כתיב "וכל אשה חכמת לב בידיה טוה", ואילו בעליונות כתיב "וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה בחכמה טוה את העזים". ותניא משום ר' נחמיה: שטוף עזים וטווי מן העזים, [כלומר, חצו וטוו את שיער העזים בעודו מחובר לעזים]. (בבלי שבת צט, ע"א)

ויורד ושוכן תחת יריעות עזים

הקב"ה מסרב לפניית המלאכים לשכון בעליונים ומכריז כי משכנו יהיה בתחתונים – תחת יריעות העזים – אותן יריעות שטוו למשכנו הנשים.

אמר הקדוש ברוך הוא למשה, עשה לי משכן, שאני מתאוה לשכון אצל בניי. כששמעו מלאכי השרת כן, התחילו אומרים: ריבוננו של עולם, למה אתה יורד לתחתונים, שבחך הוא שתהא בשמים שנאמר (תהילים ח, ב) תִּנְה הוֹדֶךָ עַל הַשָּׁמַיִם. אמר להם הקדוש ברוך הוא, חייכם שאני עושה כשם שאמרתם, אלא (על פי חבקוק) תִּהְיֶה לְךָ מִלְּאֵה הָאָרֶץ. אמר להם הקדוש ברוך הוא, ומה אתם תמהים על זאת, ראו מה אני מחבב את התחתונים ויורד ושוכן תחת יריעות עזים שנאמר (שמות כו, ז) וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עֲזִים. (ילקוט שמעוני שמות כו, א-כט)

מלאכת הפרוכת כמלאכת היריעות

הפרשנות לתורה מעידה כי "מלאכת הפרוכת היא כמלאכת יריעות המשכן" (רלב"ג על התורה, שמות כו, לא-לד). הפרוכת, למשכן ואחר כך למקדש, נטוטה, נארגה ועוטר בדומה לעבודת היריעות. וכשם שמלאכת היריעות בידי נשים, כך גם מלאכת הפרוכת - נשים רבות, כנראה נערות, היו שותפות לעשייתה. החיבור בין עשיית אריגים לקודש ונערות צעירות ידוע גם מתרבויות אחרות.

לא. ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני--ושש משזר מעשה חשב ועשה אתה כרבים לב. ונתתה אתה על-ארבעה עמודי שטים מצפים זהב וויהם זהב--על-ארבעה אדני-כסף לג. ונתתה את-הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים לד. ונתת את-הכפרת על ארון העדת--בקדש הקדשים. (שמות כו, לא-לד)

עשייתן של היריעות והפרוכת

ואת-המשכן תעשה עשור יריעת שש משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני--
-כרבים מעשה חשב תעשה אתם (שמות כו, א)

שש משזר ותכלת ותלעת שני. הרי ארבעה מינין יחד חוט וחוט - אחד של פשתן ושלושה של צמר, וכל חוט וחוט כפול ו'. הרי ארבעה מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים לחוט. (רש"י על שמות כו, א)

כרבים מעשה חשב. כרובים היו מצוירין בהם באריגתן, ולא ברקימה שהוא מעשה מחט, אלא באריגה שבשני כתלים, פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן - ארי מצד זה ונשר מצד זה. (רש"י על שמות כו, א)

ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני-- ונשש משזר מעשה חשב
יעשה אתה פרבס (שמות כו, לא)

מעשה חשב. כבר פירשתי (שמות כו, א) שזו היא אריגה של שתי קירות,
והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה. פרבס. ציורין של בריות
יעשה בה. (רשי על שמות כו, לא; בעקבות ירושלמי שקלים ח, ב)

צבעי היריעות והכרוכת

תכלת המופק מדם החילזון שבים; וארגמן צבעו אדום כהה; והשני
אדום בהיר ומזהיר; והשש חוטי פשתן דקים ולבנים; ומן העזים טוו את
היריעות (פירוש דעת מקרא לשמות, קיב)

נשים האורגות בפרוכת

נשים האורגות בפרוכת נוטלות שכתן מתרומת הלשפה. רב חונה אמר.
מתרומת בדיק הבית. מה ופליג. שמואל עבד לה כקרבן. רב חונה עבד לה כבנין.
(ירושלמי שקלים ד, ב, ה"ג; וכן תוספתא שקלים ב, ו; בבלי כתובות קו, ע"א)

ושמונים ושתיים ריבות בעשייתה של הפרוכת

רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי שמעון בן הסגן: פרכת עביה
טפח, ועל שבעים ושתיים נימין נארגת, ועל כל נימא ונימא עשרים
וארבעה חוטין. ארפה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה, ומשמונים
ושתי רבוא נעשית. ושתיים עושין בכל שנה, ושש מאות כהנים מטבילין
אותה. (משנה שקלים ח, ה)

ומשמונים ושתים רבוא. כך היה מנין החוטים שהיא נעשית מהן; פירוש אחר, מנין דינרי זהב שהיו מוציאים עליה; ויש ספרים שכתוב בהן ובשמונים ושתים ריבות, כלומר דשמונים ושתים נערות בתולות היו מתעסקות בעשייתה. (ר' עובדיה מברטנורא)

מהלך בין הפרוכות - הכהן הגדול ביום הכיפורים

את צידה הפנימי של הפרוכת, זה הפונה אל פנים קודש הקודשים, ראה הכהן הגדול פעם אחת בשנה, ביום הכיפורים. מלבדו חזו בצדה הפנימי הנשים שארגו אותה ואת עיטוריה.

מהלך בהיכל, עד שהוא מגיע לבין שתי הפרוכות המבדילות בין הקודש ובין קודש הקודשים, וביניהן אמה. רבי יוסי אומר, לא היה שם אלא פרוכת אחת, שנאמר "וְהַבְדִּילָהּ הַפְּרוֹכֶת לְכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים (שמות כו, לג). הראשונה פרופה מן הדרום, והפנימית מן הצפון. מהלך ביניהן, עד שהוא מגיע לצפון. הגיע לצפון, והפך פניו לדרום; מהלך לשמאלו עם הפרוכת, עד שהוא מגיע לארון. (משנה יומא ה, א)

למה נמשלו ישראל בפרוכת

כְּחוּט הַשְּׁנִי שֹׁפְתֵתֶיךָ (שיר השירים ד, ג). הייתם אומרים נעשה ונשמע, כחוט של פרוכת, שהיה מבדיל בין קודש לחול, כך הבדלתי אתכם מכל האומות. למה נמשלו ישראל בפרוכת? אמר ר' ברכיה: שלא היה בכל כלי בית המקדש משובח מן הפרוכת... והכל מתאווין לראותה, והרואה אותה לא היה שבע הימנה. שלא היה צורה בעולם משובחת כמותה, ולא הייתה צורה בעולם שלא היה עליה, שנאמר: מעשה חושב (שמות כו, א), עשה

אותם כרובים סדרין סדרין של צורות. כך הייתם לפניי, כחוט השני שפתותיך. (אגדת בראשית, בובר, פ)

סוד הפרוכת

בבית המקדש השני לא היה ארון הברית, ורק אבן השתייה ניצבה. בתכנון המקורי, הסתירה הפרוכת את המקום שבו היה ארון הברית, אולם בימי בית שני היא "הסתירה" את מה שכבר לא היה שם; הפרוכת הסתירה את ההיעדר וחירתה על הריק. בימי בית ראשון ובימי בית שני, יכלו בני האדם לדמיין את מה שהיה שם, או את מה שכבר אינו נמצא. באופן סמלי, הכרובים הארוגים על הפרוכת, המירו אולי את הכרובים החסרים, וממילא הבלתי נראים שבקודש הקודשים. הפרוכת הייתה, אם כן, לא רק חיץ אלא חפץ הכומס קדושה כשלעצמו, היא ייצגה את הזיכרון החי של ההיעדר. (על פי דליה מרקס, "אארוג, כי אליך נפשי תערוג": הפרוכת במקדש, אורגותיה וסמליותה, 41-31)

בריאת העולם ומעשה המשכן

הקמת המשכן שקולה הייתה כנגד בריאת העולם. ושלושת ימי הבריאה הראשונים שקולים לעשייתן של נשים במשכן: יריעות העזים כנגד יום ראשון; פרוכת כנגד יום שני; וכיור שנעשה ממראות הנחושת של הנשים כנגד היום השלישי. אם כן, פעולתן של נשים במשכן מסמלת את כוחן כיוצרות חיים ומשמרות חיים.

אמר רבי שמעון בן יוחאי: ... שהיכל שלמטה מכוון כנגד היכל של מעלה, שנאמר (שמות טו יז): מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך. אמר רבי יעקב ברבי אסי: למה הוא אומר (תהלים כו ח), ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך? בשביל ששקול כנגד בריאת עולם. כיצד?

בראשון כתיב: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וכתיב: (תהילים קד, ב) נוטה שמים כיריעה, ובמשכן מה כתיב? וְעֲשִׂיתָ יְרִיעַת עֲזִים (שמות כו, ז).

בשני, יהי רקיע, ואומר בהן הבדלה, שנאמר: ויהי מבדיל בין מים למים. ובמשכן כתיב: וְהִבְדִּילָהּ הַפְּרָכֶת לְכֶם (שם שם לג).

בשלישי כתיב מים, שנאמר: יקוו המים. ובמשכן כתיב, וְעֲשִׂיתָ פִּיזֹר נְחָשׁוֹת וְגו' וְנָתַתָּ שְׂמָה מַיִם (שמות ל, יח)... (מתוך מדרש תנחומא, פקודי, לח, ב)

אריגה ובריאה

האורגות מגלמות בפרוכת את יסודות היקום כפי שמתאר יוסף בן מתתיהו: הרכב החומרים לא נבחר בלי מחשבה תחילה, אלא [נעשה] בצלם היקום. נראה כי השני מרמז לאש, הבוץ לאדמה, התכלת לאוויר, והארגמן לים... ברקמת האריג תוארו השמים וכל צבאם, למעט הצורות שבגלגל המזלות. (יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים נגד הרומאים, ה, 234-434)

בריאת העולם בדימויי לבוש ואריגה

אֵלֶּהי גְּדֻלַּת מְאֹד הוּד וְהָדָר לְבָשֶׁת עֵטָה-אוֹר פְּשִׁלְמָה נוֹטָה שְׂמַיִם פְּרִיעָה... תְּהוֹם כְּלָבוֹשׁ פְּסִיתוֹ עַל-הָרִים יַעֲמְדוּ מַיִם (תהילים קד). שמים מאיזה מקום נבראו? מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא, שהוא לבוש לקח ממנו ופרש כשלמה והיו מותחין והולכין עד שאמר להם: די, ועל כן נקרא שמו שדי, שאמר לשמים די ועמדו. ומנין שמאור לבושו נברא? שנאמר (תהילים קד, ב) עֵטָה-אוֹר פְּשִׁלְמָה נוֹטָה שְׂמַיִם פְּרִיעָה. (פרקי דרבי אליעזר ג')

וקיומו של עולם מאריגת המן

**מִרְכָּבוֹ אֲרָגְמוֹ (שיר השירים ג, י), זֶה הַשְּׁמֶשׁ שֶׁהוּא נִתּוֹן לְמַעַלָּה ... וּמִכַּחַת
הַשְּׁמֶשׁ הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים, וּמִכַּחַת הַשְּׁמֶשׁ הָאֲרָץ מַעַלָּה פְּרוֹת, וְלִכְךָ קָרָאוּ
אֲרָגְמוֹ, שֵׁיִצְרוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאָרֶג מִן לְבָרִיּוֹת, וְאִין מִן אֶלָּא פְּרוֹת
וּמְזוֹנוֹת (במדבר רבה יב, ד)**

כוחן של נשים ושכרן

כשם שבמעשה האריגה נשזרים החוטים שתי וערב, היוצרים מתאם בין צבעים מנוגדים וזרימה רציפה של אין סוף הגוונים, כך כוחן של נשים בחיבורים, באיזון בין ניגודים, בשמירה על הקיים תוך התנגדות ובתיקון תיקונים. וכפי שמעידה תרומתן לכיור – כוחן גם בחיבורן זו לזו אישה אל אחותה. "וכן הוא אומר: ויבאו האנשים על הנשים, וכל אישה חכמת לב, וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה. ואומר: במראות הצבאות. הא למדת, שמתן שכרן כאנשים" (משנת ר' אליעזר, יט)

אורגת גוונים וניגודים

אמר רבי יהודה, אין העולם מתנהג אלא בתרי גוונים, דאתו מסטר אתתא דאשתכחת חכימת לבא [בשני גונים שבאו מצד אשה שנמצאה חכמת לב] הדא הוא דכתיב, (שמות לה) "וכל אשה חכמת לב בידיה טוה ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן". ומאי מתין. את התכלת ואת הארגמן, גוונין דכלילן בגו גווני [ומה הביאו? את התכלת ואת הארגמן, גונים שכלולים בתוך גונים]. הדא הוא דכתיב, (משלי לא) "דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה". וכתיב בידיה טוה, מאי טוה? אמר רבי יהודה, טוה בדינא, טוה ברחמי [טוה בדיו, טוה ברחמים]. אמר רבי יצחק, אמאי אתקריא אשה. אמר ליה דכלילא בדינא, וכלילא ברחמי [למה נקראה אשה? אמר לו, שכלולה בדיו, וכלולה ברחמים]. (זוהר, פרשת מטות דף סז)

משמרות חיים ורציפות דורית

הכיור אף הוא נקשר בתרומה מיוחדת של הנשים. הוא לבדו לא נעשה מהחומרים שנאספו מנדבת העם, אלא מן המראות הצובאות, מראות הנחושות של הנשים, שבזכותן לא חדלה לידת בנים ובנות במצרים, ולא נקטעה שרשרת הדורות.

וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֵת הַצּוּבֹאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח
אֹהֶל מוֹעֵד (שמות לח, ח)

אתה מוצא, בשעה שהיו ישראל בעבודת פרך במצרים, גזר עליהם פרעה שלא יהיו ישנים בבתיהן... מה היו בנות ישראל עושות? יורדות לשאוב מים מן היאור, והקב"ה היה מזמין להם דגים קטנים... והולכות לשדה ומאכילות את בעליהן... משהיו אוכלין ושותין, נטלות המראות ומביטות בהן עם בעליהן - זאת אומרת אני נאה ממך, וזה אומר אני נאה ממך, ומתוך כך היו פריין ורביין והקב"ה פוקדן לאלתר... יש אומרים שישה בכרס אחד, שנאמר: 'פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד'... וכל המניין הזה מן המראות ומתוך הפרך העמידו כל הצבאות...

כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לעשות את המשכן... עמדו [הנשים] והביאו את המראות... כשראה משה אותן המראות זעף בהן... אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה... המראות האלו הן העמידו כל הצבאות הללו במצרים, טול מהן ועשה מהן כיור נחשת וכנו לכהנים, שממנו יהיו מתקדשין הכהנים. (תנחומא פקודי, לח, ט)

הצבאות וביאר הכתוב למה קראם "צובאות"... רוצה לומר שנתקבצו כולנה חיל וצבא גדול פתח אוהל מועד של משה, להביא את נדבותיהן. (פירוש אברבנל)

מחברות מעשה ומחשבה

וכל אשה חכמת לב בידיה טוֹו. יובן בס"ד לרמוז הכוונה שקשרו וחיברו חכמת הלב שהיא המחשבה עם הידיים שבהם המעשה כדי לקדש עצמם במחשבה ומעשה כאחד, ולא שתהיה המחשבה מופרדת מן המעשה, כי האדם הפוגם במחשבתו הנה הוא מפריד המחשבה מן המעשה, שתהיה מחשבתו בדבר אחר שאינו מעין המעשה. והכתוב בא להגדיל קדושת מעשה המשכן, שאפילו מעשה הנשים הייתה בשלימות גמורה. (הבן איש חי, אדרת אליהו)

מתקנות תיקונים

וכל הנשים אשר נשא ליבן אותנה בחכמה: דהנשים האלה 'נשא לבן אותנה בחכמה' שידעו והבינו דמלאכת המשכן נעשית לתיקון האנשים בעבור העגל, אבל הם לא חטאו ואין צריך להם תיקון. דלכך ציוה השם יתברך לתת מחצית השקל ולא שקל שלם... וידוע כי מלאכת הטוויה היא מיוחדת לנשים בלבד, כמו שכתב הרמב"ם [פרק כ"א מהלכות אישות] על פסוק 'בידיה טוֹו' שהטווייה היא מלאכה מיוחדת לנשים, לכן הוצרכו נשים לטוות בידם לצורך המשכן. אך כדי לזכות האנשים שהם בעליהם במצווה זו של הטוויה, נתחכמו לטוות השיער בעודו מחובר בעזים והביאו את העזים אצלך בעליהן, והם קצצו את הארוג ומסרוהו לגזברים... (הבן איש חי, עוד יוסף חי דרשות עמ' 993).

מרחיבות את יריעות התורה

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנַאֲמַר (ישעיהו ס, כא): "וְעַמֶּךָ בְּלִמָּוָה צְדִיקִים" (משנה סנהדרין י, א). כי "כל אחד מישראל יש לו חלק מיוחד בתורה, אין חלקו של זה כחלקו של זה" (ר' שלמה אלקבץ, אילת אהבים, ו ע"ב). ואנחנו מוסיפות – וכל אחת מישראל, שנאמר: "זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א, כז).

"ועל פי דרכנו אמרנו שם - כי כל אדם מישראל קיבל חלקו מסיני, וצריך שיטרח ויעסוק בתורה להוציא לאור חלקו, וזה לא אפשר על ידי אחר" (החיד"א, אהבת דוד, י"ב). ושמענו גם אנחנו, בית יעקב, קולות בסיני. ועמדנו וקשרנו חלקנו בעולם התורה.

שְׂרָבִי מְאִיר אֹמֵר: כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה לְשִׁמָּה, זֹכֶה לְדַבְרֵי הַרְבֵּה (משנה אבות, ו, א'). "ולמדנו שמילת 'כל' באה לרבות את הנשים, שאם יעסקו בה לשמה, זוכות גם הם לדברים הרבה. ויש מפרשים זוכה לדברים הרבה בלימוד עצמו, שזוכה להבין עניינים רבים ועמוקים בתורה שלא נתגלו לאחרים, ובזה ימצא עונג ושמחה רבה בעולם הזה, ושכר טוב גדול בעולם הנצחי. ובמקום אחר רמזתי את זה ככתוב 'משכני אחריו נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, נזכירה דודיך מיין מישרים אהבוך', דהיינו, שהתורה אומרת לאדם, משכני בעבותות אהבה ללמוד אותי, ואני אחריו נרוצה להבינך ולגלות לך כל סתרי" (ר' יוסף משאש, דרוש תמי"ב, נחלת אבות).

וכשם שטרחנו במשכן במראות הצובאות יאירו לנו סתרי תורה, "שהתורה היא כמו המראה המאירה זכה וברה, שכל הצורות שיעמדו כנגדה יראה בה כל אחד כפי צורתו, וכל נשמה ונשמה תפרש בתורה הפירוש שקיבלה, ויראה בתורה הפירוש ההוא כמו המראה שמראה כל צורות בני אדם בה ועם היות צורות מתחלפות" (חכם אברהם אזולאי,

אהבה בתענוגים, אבות פרק ה). וכשם שבחכמת ליבן עסקו במשכן, כך יעסקו בעולם התורה ובצרכי ציבור באמונה. ונזכה (זוהר חדש, פרשת בראשית תקמ"ז): בְּשַׁעֲתָא דָּא, חֲבָרִים מְקַשְׁיָבִים לְקוּלָּךְ, שְׁהוּא עָרְב. הוֹאִיל וְכֵן, הַשְּׁמִיעֵי וְהָרִימֵי קוּלָּךְ בְּתוֹרָתִי.

מי שבירך

מי שבירך אימותינו שרה, רבקה, רחל ולאה, בלהה וזלפה, ומי שאימץ ליבן של שפרה ופועה, יוכבד ומרים ובת פרעה, בשעת צרה במצרים. ומי שנטע חכמת לב בנשים הטוות והאורגות למשכן ולמקדש, ומי שחזק את הנשים הצדיקות והאמיצות, שבכל דור ודור הנחילו תורה לבנים ובנות, ומי שסוּכך על נשים עלומות בכל הדורות שלמדו באהבה תורה לשמה, הוא יזכה את בנות ישראל להמשיך ולהרחיב דרכן זו, לעסוק בצרכי ציבור באמונה, לעמול בדרוש תיקון מתוך נאמנות וערבות. הקדוש ברוך הוא ייתן להן בריאות, אריכות ימים, שמחה ויצירה, לב טוב להבין ואוזן לשמוע. וכשם שבחכמת-ליבן טוו וארגו בקודש, כך ייתן בליבן החכמה והכוח להמשיך לארוג בדברי תורה, להוציא מהם משפט צדק וצדקה, ולהשכין בעולם משכן חסד ושלום. עם כל אחיותיהן ואחיהן, ועם כל ישראל, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

יפה ותמה / ר' שלמה אביטבול

יפה ותמה תורה תמימה הנעימה
מי יוכל להעמיק בסודך סוד אלהים חיים

אור זיו זהרך בוער תוך קרבי
תמיד ידרשו אותך רבים חקים ומצות טובים
את כל לבות מלהיבים נאהבים וגם נשגבים
וכפטיש יפוצץ סלעים והרים
חן דדיך ירוו בכל עת תורת אמת
מפיה אנו חיים מין סוד אלהים חיים

נתעלסה בגיל באהבים
בסוד נקודות עם התבות פתרים עם אותיות
פתוחות עם סתומות נעלמות סודם ברמות
אורות עליונים טוב מזהב ופנינים
מעין גנים בשבעים פנים כלם חונים
הן אני עבד נרצע לך קנן בלב שלם

יורו משפטיך האיתנים
תנאי ואמוראי גאוני וסבוראי
ורבנן בתראי לחיי מדבש יאה
גזרות שוות והלכות פסוקות
כלם מפי גבורה זקוקין דנורא
בקולות וברקים מארקים וקול משמים

שְׁמוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּךָ נִעְלָמִים
אֲשֶׁר בָּם נִבְרָאוּ עוֹלָמִים בְּצִרּוּפִים נִפְלְאִים
וְהִמָּה בְּכַתּוּבִים חֲתוּמִים וְגַם סְתוּמִים
מְאִירִים וּמְזַהְרִים בְּסוּד יִשְׂרָיִם
כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם וְחַי בְּהֵם
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֵדָם וְחַי מִזִּיו צוּר עוֹלָמִים

לְכוּ לַחֲמוּ תַמִּיד בְּלַחֲמֵי
בְּנִ"ג מִדּוֹת תִּדְרָשׁ הַתּוֹרָה קַל וְחֹמֶר כְּשׁוֹרָה
הִקְשׁ וּגְזָרָה שְׁוֶה מְסוּרָה מִפִּי גְבוּרָה
כְּלָלִים עִם פְּרָטִים תּוֹצִיא לְאוּרָה
מִשֵּׁם יוֹצֵאִים אַרְבַּע נְהוּרוֹת בְּלֵם אוֹרוֹת
פְּשָׁטִים עִם רְמָזִים נִדְרָשִׁים וְסוּדוֹת נִעְלָמִים

מַה טוֹב דּוֹדִיךָ אַחֲוֵתִי כָלָה
נִפְתַּת צוּף דְּבַשׁ שׁוֹפְתִיךָ גֵן נְעוּל דְּלִתִיךָ
רֵיחַ טוֹב בְּגִדֶיךָ דּוֹדִיךָ יָפִי עֵינֶיךָ
חֲמָה וּלְבָנָה בְּלֵם עֲמָדוֹ מְאוּרָךְ
כִּי אֶרְךָ יָמִים בִּימֵינֶךָ עֲשֶׂר בְּשׂוֹמְאֶלְךָ
בְּרוּךְ בּוֹרְאֶךָ בְּיַפְיָךָ וְהַדְרָךְ אֵל חַי הַעוֹלָמִים

משירת הבקשות של יהודי מרוקו לפרשת בשלח,
אתר התפילה והפיוט

מעיל לספר תורה

1927-28, מרוקו,

The Magnes Collection of Jewish
Art and Life, UC Berkeley

פרוכת

ראשית המאה ה-17, קהיר, מצרים

Textile Museum, George Washington
University, Washington, DC, USA

בית מדרש ערבות נשים מחברות מסורת פתוח לנשים מכל רצף הזהויות. אנו לומדות את המסורת הספרדית מזרחית – זו שבכתב וזו בעל פה, מפרספקטיבה נשית. אנו מכירות בניסיון ומסורתיהן של נשים ספרדיות מזרחיות בשרשרת הדורות, ומבקשות לחזק את סמכותן, את ההכרה החברתית בהן ואת כוחן להשפיע.

מטקסות: מחדשות את שפת הטקס בקהילה. צוות מטקסות של "ערבות" מלווה נשים בעיצוב טקסי חיים ומחדש טקסים שנשכחו, בהשראת מסורות יהדות ספרד והמזרח. לטקסים תפקיד רוחני בחיי הקהילה. הטקס מחבר בין בני ובנות הקהילה, והוא חוליה בשרשרת המסירה מדור סבתותינו ואימותינו לימינו.

מורות צדק: תכנית הכשרה בהלכה לנשים, בהובלה ובהנחיה של הרב חיים עובדיה. התכנית מבקשת להכניס נשים ושיח נשי למרחב ההלכתי. מטרת התוכנית הן: להצמיח מנהיגות יהודית נשית העוסקת בהלכה הספרדית, מתוך נקודת המבט ומתוך חוויית חייהן של נשים; לקדם גיוון במנהיגות הדתית; ולהחזיר סמכות ולגיטימציה לכלל ישראל בניהול החיים הדתיים.